

УДК 336.71

ІННОВАЦІЙНІ ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ КРИЗИ В БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ

Н.В. ГЕСЕЛЕВА, В.Я. РУБАН, О.Ю. ЧУБУКОВА

Київський національний університет технологій та дизайну

Представлено аналіз сучасної кризової ситуації банківської системи та визначені основні її причини. Запропоновано нетрадиційний метод суттєвого підвищення обсягів депозитних вкладів на основі створення банківських стратегічних альянсів (БСА) між банками та окремими категоріями їх клієнтів. Розглянута сутність БСА як головного важеля зміцнення вхідного грошового потоку для подолання сучасної банківської кризи

Вплив світової фінансової кризи наглядно продемонстрував нездатність вітчизняної банківської системи протистояти її викликам, мобільно пристосовуватись до постійно змінюваних ринкових умов і проявив потенційні ризики її дестабілізації.

Для розуміння причин сучасної банківської кризи потрібно відновити передкризовий період. Так, станом на вересень 2008 року, загальна сума виданих кредитів українськими банками складала 557,7 млрд. грн., з яких на фізосіб припадало 38% – 213,5 млрд. грн. Велика частина цих коштів (62%) – валютні позики. В цілому, загальна сума валютних кредитів фізичних осіб тоді складала 27,3 млрд. дол. (за курсом 4,85 грн.). Всього ж на початок осені 2008 року і юридичні, і фізичні особи були винні комерційним банкам 59,5 млрд. дол. Цифри вражають, особливо якщо пригадати, що на початку 2002 року загальна сума позик складала близько 2 млрд. дол. У докризовий час фізособи вважали за краще брати у позику валюту, а розміщувати – гривню. Юридичні особи на депозитах теж "складували" більше гривні, аніж валюти. Так, у вересні 2008 року залишки коштів на депозитних рахунках в комерційних банках склали 318,7 млрд. грн., з них на долю гривневих внесків доводилося 67%. Валютні депозити були розміщені в банках на суму трохи більше 21,5 млрд. дол. Різниця між валютними депозитами і кредитами складала майже 38 млрд. дол. Цифра цілком зрозуміла. Як правило, обсяг виданих кредитів перевищує суму притягнутих депозитів. Коли ж валюти не вистачало, а бажання кредитувати превалювало, банки купували валюту за депозитну гривню. Особливо вигідно це було за часів зміцнення гривні. Ситуація виглядала таким чином: не зважаючи на те, що ставки за гривневими депозитами були вищі, з урахуванням гривні, яка «тверда» прямо на очах, банк отримував курсовий прибуток, яким міг компенсувати збитки від різниці ставок з валютних і гривневих депозитів. І банкіри, і експерти, звичайно, усвідомлювали, що грають з вогнем. Але запаморочливі успіхи зростання кредитного портфеля перемагали здоровий глузд і, як вважали експерти, така фінансова політика несе загрозу життєздатності банківської системи.

Вразливість української економіки та слабкість банківської системи, на тлі світової фінансової кризи, роблять фінансову та економічну кризу в Україні більш руйнівною, ніж на Заході. Як стверджують чисельні дослідження експертів схема розвитку кризи майже в усіх країнах однакова. Вона розпочинається з іпотечної кризи, продовжується банківською і завершується загальною фінансовою та економічною кризою. Саме у такій ситуації до України докотилася глобальна криза. Населення, а особливо бізнес, почали масово вилучати гроші з банків. При цьому, як вважають банки, ніхто не поспішав з погашенням кредитів. Разом з тим з початком кризи різко "підскочив" курс долара (при

цьому, гривневі зарплати практично у всіх автоматично "просіли", а у деяких навіть плавно перетекли в допомогу з безробіття), а банки почали масово переглядати у бік збільшення ставки за вже виданими кредитами. Ці процеси призвели водночас до зростання кредитного боргу та падіння фінансових можливостей боржників і, як наслідок, до кардинального зростання обсягів проблемних кредитів. І справа не в шахрайстві чи в небажанні погашення кредитів, як вважають банки, а в неможливості подолати суттєво збільшений борговий тиск.

Слід підкреслити, що за період кризи суттєво впала ринкова вартість заставного майна і воно вже не може покривати всю заборгованість позичальника кредиту. У зв'язку з цим позичальнику вже недостатньо застави для сплати боргу, і, для покриття кредиту він вимушений шукати додаткові фінансові джерела, які в кризовий період відсутні. Такі боржники відносяться до четвертої або п'ятої категорії, які носять назви, відповідно, «сумнівні» чи «безнадійні». Для мінімізації кредитного ризику комерційні банки, згідно з вимогами національного банку, повинні мати відповідні резерви, на величину яких зменшуються прибутки банку, що веде до відповідного зменшення доходів акціонерів та співробітників банків.

Вагомою причиною кризового стану вітчизняних банків є також надмірна їх активність на ринку споживчого та іпотечного кредитування, оскільки криза економіки погіршує соціальне становище населення, пов'язане зі зростанням безробіття, заборгованістю з виплат заробітних плат і їх знеціненням через інфляцію, що постійно збільшує кількість проблемних щодо погашення банківських кредитів.

У зв'язку з цим, питання дослідження причин і наслідків впливу глобальних фінансових криз на банківський сектор України і розробка інноваційних шляхів подолання кризи і забезпечення стабільності банківської системи, захисту інтересів вкладників та інших кредиторів банків є надзвичайно актуальним.

Об'єкти та методи дослідження

Об'єктом дослідження обрано банківську систему та її інформаційну систему обробки даних, фінансово-економічні, нормативно-правові та соціально-психологічні стосунки в системі «банк-клієнт».

Предмет дослідження – сценарії діяльності банківської системи в стаціонарних та екстремальних (кризових) умовах, договір БСА між банком та клієнтом, система кібернетичних моделей, алгоритмів та програм для обчислювального експерименту та підтримки діяльності БСА в екстремальних умовах, пропозиції по вдосконаленню відповідної нормативно-правової бази. Методи дослідження – імітаційне моделювання, теорія масового обслуговування, безконфліктних та конфліктних ігор, оптимальних процесів.

Постановка завдання

Метою статті є розробка шляхів подолання кризи банківської системи за рахунок довгострокової інтенсифікації депозитного потоку в банк фінансових ресурсів та знаття напруги у стосунках між банками та клієнтами ефективними методами заохочення населення до вкладів та сплати кредитів через тимчасову конверсію кредиту в депозит шляхом утворення банківських стратегічних альянсів

Результати та їх обговорення

Економічна криза вказала на вразливість української банківської системи, яка виявилася неспроможною повноцінно функціонувати без підтримки держави, і водночас підтвердила, що влада не змогла належним чином контролювати фінансові потоки в країні. 3 жовтня 2008 року для підтримки проблемних банків Нацбанк запровадив тимчасові адміністрації у 25 фінустановах – це майже 14%

загальної кількості банків. Протягом вересня-грудня минулого року, коли розпочався масовий відплив депозитів із фінансової системи, НБУ надав комерційним банкам рефінансування на загальну суму понад 111 млрд грн. Однак левову частку цих коштів було спрямовано не на підтримку економіки, а на валютні спекуляції та кредитування підприємств, пов'язаних із власниками банків.

Найбільш поширеними напрацюваннями вітчизняних та зарубіжних учених та фахівців стосовно вирішення проблеми подолання боргової прірви є продовження терміну дії кредитного договору для зменшення обсягу щомісячних платежів, класична та аннуїтетна схеми реструктуризації та сплати кредитів, об'ява кредитних канікул, зменшення відсоткової ставки за виданими кредитами при достроковому поверненні коштів, проведення аукціонів для стабілізації наявного курсу валюти. Всі ці напрацювання прийнятні для стаціонарного режиму функціонування економіки та банківської системи, але в екстремальний – кризовий період вони не дають суттєвих стимулів і можливостей для сплати боргів, і тому їх застосування не дозволяє зняти соціальну напругу в суспільстві, подолати недовіру до банків та суттєве зниження репутації банків в сучасний кризовий період.

З метою подолання соціальної напруги в суспільстві, інтенсифікації зростання клієнтської бази вкладників депозитів та суттєвого зростання циклу обігу вкладів грошових ресурсів запропоновано створення системи банківських стратегічних альянсів (БСА).

Ідея проекту полягає у генерації різноманітних сценаріїв діяльності системи «банк-клієнт» на основі імітаційного моделювання на засадах теорій масового обслуговування, безконфліктних та конфліктних ігор, теорії оптимальних процесів та обчислювальних експериментів для трансформації на період сплати кредиту або існування фінансово-економічної кризи категорії клієнтів в категорію партнерів, позичальників у вкладників та формування категорії партнера. Така конверсія дозволить поєднати переваги для банків та клієнтів; кардинально удосконалити кредитно-депозитну політику банків в кризовий період, коли позичальники не мають можливості своєчасно та в повному обсязі сплачувати кредити, а банки – виконувати свої депозитні обов'язки перед вкладниками. В умовах «кризи стосунків» побудова ефективного механізму заохочення вкладників є мабуть найбільш вагомим важелем подолання банківської кризи.

Проблема, що вирішується має соціально-економічну природу. Її вирішення дозволяє:

– по-перше, подолати наявну соціальну напругу в суспільстві, що продиктована борговою прірвою, яка найбільш гостро відчувається перш за все, у стосунках з банками клієнтів-позичальників кредитів під заставу майна під «борговим тиском» банків та колекторських структур, а також у стосунках вкладників депозитних ресурсів з банками, де боржниками у населення стають самі банки;

– по-друге, подолати відчуття боргового тиску та зменшити боргову напругу завдяки зацікавленості позичальників кредитів увійти до складу БСА і тим самим тимчасово (на період існування економічної кризи чи сплати кредиту) поєднати свій статус позичальника кредиту зі статусом вкладника депозиту. За рахунок такої стратегічної зміни відкривається можливість суттєво збільшити кількість вкладників та зміцнити грошовий депозитний потік, зникає борговий тиск банків і «страх» позичальників перед банками, повертається довіра до банків, що є обов'язковою стратегічною умовою сталого функціонування та розвитку банківської системи.

В основу проекту створення банківських стратегічних альянсів покладені результати попередніх досліджень та розробок авторів, зокрема рамочна проблемно-діагностична модель «Ідеалів та

Катастроф», в якій в ролі системоутворюючих інваріантів розвитку банківської системи прийняті гранично бажаний позитивний полюс досконалості – «Ідеал», та протилежний йому, гранично небезпечний негативний полюс – «Катастрофа», а в якості системоутворюючих інваріантів ресурсів розвитку – гранично невідтворюваний ресурс «Час» та гранично невичерпний духовно-інтелектуальний ресурс «Знання» (рис.1), а також система ігрових моделей та обчислювальних експериментів для відпрацювання найбільш прийнятних сценаріїв діяльності банківської системи в кризових умовах та мінімізації фінансових ризиків в банківській сфері.

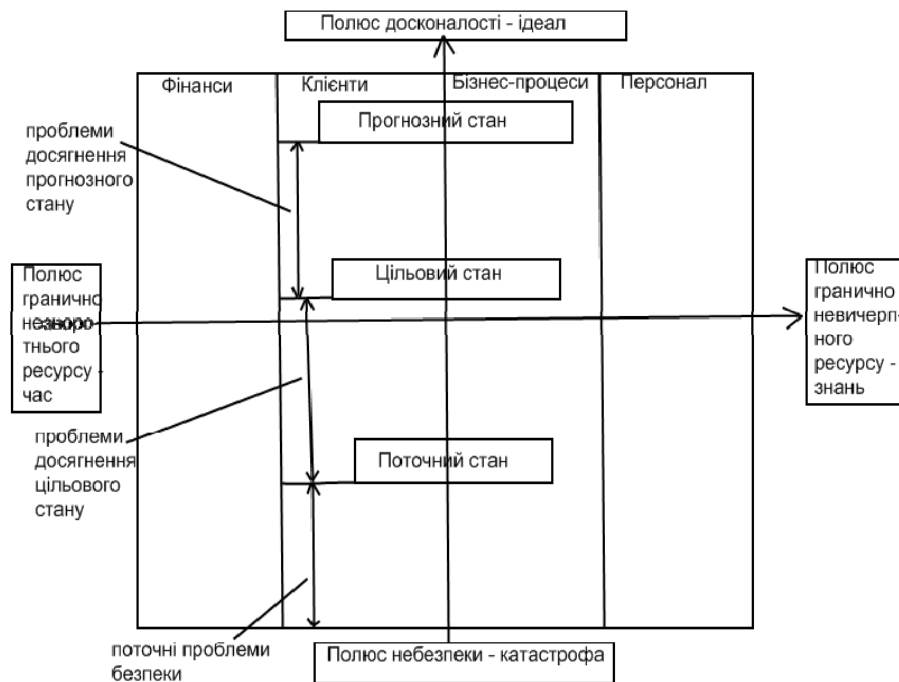

Рис.1. Проблемно-діагностична модель «Ідеалів та Катастроф»

Практичні задачі, на вирішення яких спрямовано проект створення БСА:

- 1) подолання соціальної напруги в суспільстві за рахунок зняття взаємного боргового тиску в системі «банк-клієнт»;
- 2) інтенсивне зростання кількості вкладників депозитів та строків дії депозитних угод за рахунок удосконалення кредитно-депозитної політики та стратегії для екстремальних умов функціонування банківської системи на засадах створення довгострокових БСА;
- 3) суттєве зростання вхідного депозитного грошового потоку завдяки застосуванню угод БСА як ефективного заохочувального засобу збільшення кількості вкладників;
- 4) створення модельно-математичного, алгоритмічного та програмно-технологічного інструментарію, який забезпечує можливість проведення обчислювальних експериментів для моделювання та підтримки найбільш ефективних сценаріїв діяльності банків в екстремальних умовах;
- 5) розробка нормативно-правової, організаційно-методичної та інформаційної бази побудови механізму формування та управління реалізацією банківських стратегічних альянсів в екстремальних умовах діяльності банківської системи;

Запровадження проекту створення банківських стратегічних альянсів на основі їх обґрунтування засобами імітаційного моделювання та обчислювального експерименту дозволить отримати:

- нові знання та технології обчислювальних експериментів та імітаційного моделювання діяльності системи «банк – клієнт» в екстремальних(кризових) умовах;
- сценарії діяльності банків в стаціонарних та екстремальних (кризових) умовах;
- методики та методичні матеріали по укладанню угод банківських стратегічних альянсів та управлінню їх реалізацією;
- проекти законодавчих, нормативно - правових документів, що забезпечують легітимність діяльності БСА;
- систему кібернетичних імітаційних моделей на засадах теорій масового обслуговування, безконфліктних та конфліктних ігор, теорії оптимальних процесів; алгоритми; програмні засоби проведення обчислювальних експериментів, формування БСА, управління їх реалізацією та підтримки функціонування;
- навчальний посібник з імітаційного моделювання та обчислювальних експериментів;
- систему законодавчих, нормативно - правових, експериментальних та рекламно-інформаційних заходів для втілення БСА в практику діяльності банків.

Висновки

Значимість проекту для розв'язання економічних і соціальних проблем полягає в тому, що реалізація проекту дозволить:

- підвищити обсяг вкладів фінансових ресурсів населення в банки за рахунок конверсійного зростання клієнтської бази вкладників та переходу до режиму довгострокових вкладів;
- знімає наявну соціальну напругу в суспільстві завдяки подоланню боргового тиску на позичальників кредитів;
- забезпечує підтримку розвитку малого і середнього бізнесу, бо саме найбільш активні підприємці стали заручниками сучасної двосторонньої «боргової прірви» в банківській системі.

Можливий економічний ефект залежить від цілої системи заходів і може досягти мільйонів грошових одиниць.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мовсесян А.Г. Современные тенденции развития мировой финансовой системы // Банковское дело в Москве, 2004, №10.– С.45.
2. Леттер Тони. Причины банковских кризисов и управление ими. – Лондон: Банк Англии, 1997. – 47 с.
3. Світова криза: голова Світового банку попередив, що найгірше попереду. – <http://www.unian.net/ukr/news/news-232894>.
4. <http://news.finance.ua/ru/orgtrg/~2/1/341/117972>
5. Сорос Дж. Кризис мирового капитализма. – М. : Инфра-М, 1999. – 262 с.
6. Крамонов Ю. Банки зажрались, сдирая с нас по три шкуры. Доказательства. – <http://www.fraza.com.ua/analytics/11.09.07/41774.html>

Надійшла 01.07.2010